

Palmy

93

Vlastik Rybka
Romana Rybková

- nároky na pěstování
- druhy pro bytové podmínky
- druhy pro venkovní letnění

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umisťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Vlastik Rybka, Romana Rybková

Palmy

Grada Publishing

Vlastik Rybka, Romana Rybková

Palmy

Vydala Grada Publishing, a.s.,
U Průhonu 22, Praha 7,
obchod@grada.cz, www.grada.cz,
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
jako svou 3340. publikaci

Odpovědná redaktorka Denisa Dudová, Lucie Vašáková
Sazba Eva Hradiláková
Fotografie na obálce Vlastik Rybka
Fotografie v knize Vlastik Rybka, Romana Rybková, Josef Bučko
Počet stran 108
První vydání, Praha 2008
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2008
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2008

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-2341-9 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6104-6 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Úvod	7
1. Obecně o palmách	8
1.1 Systematické zařazení a příbuzenské vztahy	8
1.2 Stavba palmového těla	9
1.3 Zeměpisné rozšíření palem	12
1.4 Užitek palem	13
2. Obecně o pěstování palem	22
2.1 Světlo	22
2.2 Nádoby	22
2.3 Substrát a přesazování	23
2.4 Hnojení.....	23
2.5 Zálivka	24
2.6 Fyziologická poškození	25
2.7 Choroby a škůdci	26
2.8 Houbové choroby.....	28
3. Množení palem	29
3.1 Vegetativní množení	29
3.2 Generativní množení	29
4. Vhodné vlhkomilné druhy pro pěstování v bytech	33
5. Vhodné suchomilnější druhy pro pěstování v bytech	65
6. Palmy pro alespoň částečnou venkovní kulturu	72
7. Další pozoruhodné druhy	91
8. Příběhy naděje na závěr	101
Literatura	103
Internetové odkazy	104
Prodej rostlin a semen	105
Rejstřík	106

Dlanitý list jihoamerického podrostového druhu Itaya amicomum má lístky nejširší na koncích.

Úvod

Některá slova vyvolávají v různých lidech různé představy. Řekne-li se palma, většinou lidí se vybaví exotické země, teplo, vzduch vonící mořem, prostě mysl odplyne z české kotliny kamsi do dále. A to je patrně hlavním důvodem jejich obliby – to, že probouzejí fantazii a sny o cestování. Palmy působí dojem nekorunovaných vládců zeleného světa a již zakladatel rostlinné systematiky Carl Linné jim dal spolu s označením *Palmae* ještě přívlastek *Principes* – tedy knížata. Bohužel, v české zahradnické literatuře dosud chybí dílo představující rozsáhleji tuto zajímavou rostlinnou skupinu. Pro mnoho lidí tak palmou zůstává onen datlovník vypěstovaný z ocumlané vánoční datle, který za pár let všude píchá, překáží a vytěšňuje majitele z bytu. Cílem této knihy je ukázat bohatou pestrost palmového světa a nabídnout do českých bytů i zahrad mnohem zajímavější, dlouhodobě vhodné druhy palm. Jejich shánění není jednoduché, ale investovaný čas i peníze se určitě vyplatí, vždyť sháníte společníka na celý život, v případě některých druhů se dokonce palma může stát ceněným rodinným majetkem děděným z generace na generaci.

Svou troufalost sepsat knihu o palmách jsem nasbíral v uplynulých pěti letech při práci v Botanické zahradě hlavního města Prahy, kde mám tuto skupinu rostlin v péči. V současnosti tam pěstujeme přes 90 palmových rodů v celkem více než 160 druzích, což je na evropské poměry hodně vysoké číslo. Shromážděný rostlinný materiál mi umožnil získat určité, ač stále velmi neúplné znalosti o této vznešené skupině rostlin. Z tohoto důvodu se v přehledu druhů objevují především ty, s jejichž pěstováním mám osobní zkušenost.

Začátečníka v palmovém světě mohou zaskočit – doufám, že ne odradit – latinské názvy palm. Pro člověka ze střední Evropy, který chce porozumět palmám, není jiná volba než zvládnout vědecké názvosloví, protože jej používají všechny významné zdroje informací i prodejci rostlin. Češtinu v takovém případě shledávám nadbytečnou, takže jsem se ani nepokoušel dohledávat všechna existující česká jména, natož nějaká vytvářet.

V možnostech této knihy nebylo doprovodit každý uvedený druh fotografií. Zájemcům doporučuji internet, v několika internetových zdrojích najdou základní údaje o jednotlivých druzích, skvělé fotografie z přírody i z nejlepších světových zahrad a spoustu zajímavostí. Seznam mých oblíbených a často navštěvovaných odkazů najdete v závěru knihy.

1. Obecně o palmách

1.1 Systematické zařazení a příbuzenské vztahy

Všechny palmy se řadí do čeledi arekovité (*Arecaceae*) a jsou poměrně starobylou a dnes dobře izolovanou vývojovou skupinou s prvními fosilními nálezy již z období druhohor. Ve třetihorách prožily palmy svůj hlavní rozvoj a rozrůžňování – tehdy rostly i na území střední Evropy. Palmy jsou dosti jednotnou specializovanou skupinou, která se nevyznačuje žádnými výraznými metabolickými produkty, jako jsou saponiny nebo glykosidy, a jen vzácně tvoří alkaloidy. Nejbližšími příbuznými palmám jsou zástupci čeledi *Cyclanthaceae*, ale třeba i křížatkovité rostliny (*Commelinaceae*), např. *Tradescantia*, a trávy (čeleď *Poaceae*). Systematika palm je dobře propracovaná, existuje i jejich celosvětový seznam, ovšem názory na samostatnost mnohých druhů a rodů se liší, takže i výsledné celkové počty palm se u jednotlivých autorů poměrně výrazně rozcházejí. Moderní systematické členění rozlišuje přibližně 3000 druhů v necelých 200 rodech. V poslední době se nejčastěji uznává 190 palmových rodů, ale kromě taxonomicky sporných případů se stále ještě objevují popisy nových rodů, přičemž posledním byl madagaskarský rod *Tahina* v roce 2008. O počtu druhů nalezneme údaje v rozsahu od 2500 do 3500 druhů. Tak velký rozptyl je dán jednak nestejným pohledem různých taxonomů na variabilitu některých populací, jednak v posledních letech i popisy nově objevovaných druhů, především z oblasti Bornea až Nové Guineje a z Madagaskaru. Příkladem je výrazný a statný madagaskarský druh *Beccariophoenix alfredii*, rostoucí nedaleko hlavního města a popsáný až v roce 2007.

Palmy jsou natolik charakteristickou skupinou, že je obvykle snadno pozná i laik. Potíže rozeznat, že před vámi stojí palma, mohou nastat snad jedině u některých bezkmenných druhů s celistvými listy. Existují však skupiny, které se jako palmy pouze tváří a patří do jiných čeledí. Jsou to hlavně zástupci čeledí *Cyclanthaceae*, rody jako *Carludovica*, *Asplundia* a *Dicranopygium*. Za palmy někteří lidé považují také cykasy (*Cycadophyta*) a jsou i tací, kteří mezi palmy pletou stromové kapradiny, pandány, sukulentní pachypodia (strašný obchodní název „kaktusová palma“), nebo dokonce banány.

1.2 Stavba palmového těla

1.2.1 Kořeny

Obecně jsou kořeny palem jako u všech jednoděložných rostlin svazčité, zaniká tedy hlavní kořen a vytváří se svazek mnoha rovnocenných kořenů. Někdy jsou kořeny dobře viditelné i na povrchu. Nejnapadnější jsou chůdovité kořeny vyrůstající z kmene a odstupující v ostrém úhlu směrem dolů k zemi. Výsledkem je pak druhově charakteristický, více či méně hustý kužel kořenů. Nejznámější palmou tohoto typu je americký druh *Socratea exorrhiza*, ale patří sem i její blízká příbuzná ze stejných území *Iriarteia deltoidea*, seychelská *Verschaffeltia splendida*, *Areca guppyana* ze Šalamounových ostrovů nebo téměř nepěstovaný kaledonský druh *Campecarpus culcitus*. Jiný způsob růstu existuje u zvláštní bornejské palmy *Eugeissonia minor*, která má šikmo rostoucí oddenek, z něž kořeny odstupují směrem dolů. Hodně zajímavé jsou také kořenové trny u amerického rodu *Cryosophila*. Vznikají ve spodní části kmene přeměnou krátkých, kolmo odstálých kořenů a hustě pokrývají kmen.* U několika palem z bažinatých území najdeme i dýchací kořeny vyrůstající vzhůru nad substrát, např. jihoamerická *Mauritia flexuosa* nebo některé africké rafie (*Raphia*).

1.2.2 Kmen

Ačkoliv jsou palmy snadno rozlišitelné, jejich tělesná stavba je značně rozmanitá. Nejčastěji vytvářejí jeden kmen, ale u mnoha druhů vyrůstá od báze více kmenů (např. *Mauritiella*, *Oncosperma*, *Rhapis*, druhy z rodů *Dypsis* a *Chamaedorea* a mnoho dalších). Velmi vzácně mohou být nadzemní kmeny vidličnatě větvené, jak je tomu u rodu *Hyphaene*. Kmeny se mohou vidličnatě větvit i těsně nad povrchem země či pod zemí a takové palmy vypadají jako bezkmenné (*Nannorrhops*, *Nypa*). Některé druhy s podzemními kmeny se rozrůstají nikoli vidličnatým, ale postranním větvením s jedním hlavním a jedním vedlejším kmenem (*Allagoptera*, *Salacca*, *Serenoa*). Existují i druhy s poléhavým, případně silně zkráceným kmenem, takže rostliny mají jen přízemní růžici listů (např. *Allagoptera*, *Johannesteijsmannia* a některé druhy z rodů *Acrocomia*, *Aiphanes*, *Attalea*, *Butia*, *Iguanura*, *Licuala*, *Sabal*, *Syagrus*).

Palmy jsou známé svým statným vzrůstem, nejvyšší druhy jihoamerického rodu *Ceroxylon* mohou být vysoké až 60 m, primát drží druh *Ceroxylon quindiuense*. Ale mnoho palem je drobných rozměrů, s výškou kmínku nejvýše 0,5 m (např. druhy rodů *Dypsis*, *Chamaedorea*, *Licuala*, *Pinanga*, *Syagrus*). Také průměr kmínků bývá

* Zde musím udělat obecnou morfologickou poznámku. Na palmách mohou být jak trny, které vznikly přeměnou nějakého orgánu (lístku, kořene apod.), tak ostny, které jsou ve většině případů přeměněnými chlupy na povrchu či okraji orgánu. Některé případy ale není snadné rozsoudit a pro zjednodušení používám v celé knize termín trn.

velmi různý, od silných sotva jako tužka (např. *Dypsis*, *Chamaedorea*, *Pinanga*) až po průměry více než 1 m (*Jubaea chilensis*). Hodně zvláštní jsou sotva 10 cm silné kmínky některých druhů rostoucích do výšek přes 10 m (např. v rodu *Actinorhynchus*). Existují i palmy se ztlustlým kmenem. U báze výrazně baňatý, lahovitý kmen má *Hyophorbe lagenicaulis*, druhy rodu *Pseudophoenix* a v menší míře i *Gaussia maya*. Některé druhy mají kmen rozšířený uprostřed (*Colpothrinax wrightii*, *Gastrococcus crispus* nebo *Hyophorbe verschaffeltii*).

1.2.3 Listy

Palmové listy jsou pojem. Většinou mají charakteristickou a snadno poznatelnou siluetu, bývají velké a nějakým způsobem členěné. Listové pochvy jsou obvykle úměrné mohutnosti celé rostliny a objímají určitou výšeč palmového kmene. Nejčastěji jsou celistvé, jen u některých primitivních rodů se jejich báze štěpí na dvě poloviny, mezi kterými vzniká podélná trhlina (např. rody *Hyphaene*, *Latania*, *Schippia concolor*, *Thrinax*). Listové pochvy mohou na bázi tvořit vlákna (např. rody *Arenga*, *Caryota*, *Trachycarpus*, některé druhy rodu *Coccothrinax*), případně i trny (bizarním příkladem je zejména rod *Zombia*). Listy spolu s listovými pochvami u většiny druhů postupně opadávají a vytvářejí charakteristicky kroužkovaný kmen (např. rody *Areca*, *Archontophoenix*) nebo kmen zcela hladký, jednobarevný (např. *Jubaea*, *Roystonea*, některé druhy rodu *Sabal*). Zvláštností jsou i hustě otrněné palmy (rody *Aiphanes*, *Acrocomia*, *Astrocaryum*, *Bactris*, *Gastrococcus*, *Metroxylon*, *Oncosperma*, *Salacca*, *Verschaffeltia*, prakticky všechny rody ratanových palm a další). Vrcholová část kmene s chocholem listů a jejich listovými pochvami se většinou nápadně odlišuje od zbytku kmene a v anglické literatuře se označuje termínem „crownshaft“ (český termín není). Listové pochvy mnoha druhů bývají nápadně pestře zbarvené. Na některých druzích listové pochvy zůstávají velmi dlouho a jejich zbytky dávají kmeni charakteristický nerovný vzhled – známý u rodu *Phoenix*. Pokud jste v dětství malovali palmy, tak jste jim určitě kreslili přesně takovéto hrbolaté kmeny. Jsou však i palmy, jejichž listy neodpadávají vůbec, seschnou a vytvoří pod chocholem živých listů zajímavou sukni (např. rody *Washingtonia*, některé druhy rodu *Copernicia*).

Řapíky listů mají různou délku, existují listy téměř přisedlé (např. *Copernicia macroglossa*, *Rhopalostylis*, *Thrinax ekmaniana*) až po velmi dlouze řapíkaté (např. některé druhy rodů *Licuala*, *Livistona*, *Sabal*, *Thrinax* a další). Řapíky jsou vždy na líci alespoň mírně žlábkovité a u některých rodů po svém okraji více či méně otrněné. Mohou být také různě zajímavě zbarvené (např. rod *Latania*) nebo třeba tvarované ostře trojúhelníkovitě (*Dypsis decaryi*). Na rozhraní řapíku a listové čepele může být zvláštní útvar hastula (např. druhy rodů *Coccothrinax*, *Copernicia*, *Thrinax*, *Trachycarpus*).

Listy bývají nejčastěji dělené a základní členění je dáno podle délky listového vřetena. Listy dlانيتé nemají vřeteno vyvinuto a řapík nasedá rovnou na listovou čepel, list je obvykle zhruba kruhovitý, dělený do jednotlivých segmentů. Téměř nedělené

okrouhlé listy mají některé druhy rodu *Licuala* (např. *L. orbicularis* a *L. cordata*), naopak hluboce dělené do úkrojků (list dlanitosečný) jsou třeba listy druhů z rodů *Chuniophoenix*, *Latania*, *Rhapis*, *Sabal*, *Schippia concolor*. Vzhled listů ovlivňuje zakončení listových úkrojků, které může být zašpičatělé (např. *Kerriodoxa*, *Latania*) nebo rovně až zubatě ukončené (např. některé druhy rodu *Licuala*). Volné konce lístků mohou přepadat dolů (některé druhy rodu *Livistona*).

Pokud se listové větveno vyvine, ale zůstane hodně krátké, vzniká zvláštní list zvaný dlanitopeřený (kostapalmátní), který je přítomen například v rodu *Sabal* nebo u druhu *Borassus flabellifer*.

Naopak jestliže se vyvine dlouhé listové větveno, vzniká buď list nedělený, nebo zpeřený. Výchozím typem je patrně list nedělený, ale tento luxus si mohou dovolit jen palmy rostoucí v klidných polohách podrostu, chráněné před větrem. Do této skupiny patří asi nejkrásnější a také nejžádanější palmy (např. rody *Johannesteijsmannia*, *Pelagodoxa*, *Phoenicophorium*, z menších druhů pak třeba *Asterogyne* nebo mnohé druhy rodu *Chamaedorea*). Tyto listy bývají obvykle zakončené vidličnatým vykrojením, pouze rod *Johannesteijsmannia* charakterizuje zcela mimořádný kosníkovitý tvar. Přechodným typem jsou palmy, jejichž listy se vlivem větru na starších rostlinách přece jen částečně trhají do zpeřených listů (*Manicaria*, *Verschaffeltia*), případně jsou dělené nepravidelně a jen na několik širokých úkrojků (např. *Astrocaryum alatum*, více druhů rodu *Calypstrocalyx*, *Calypetrogyne ghiesbreghtiana* a další).

Nejčastějším tvarem listů jsou klasické zpeřené. Nemusí působit nudně, rozmanitost vytváří směrově různé nasedání lístků, takže vzniká nejen plochý, ale i zajímavý, prostorově členěný list (např. *Chamaedorea plumosa*, *Iriarteia deltoidea*, *Wodyetia bifurcata*). Také u listů s lístky dvouřadě uspořádanými, mohou lístky od větvena odstupovat v různém úhlu směrem nahoru či dolů. Výrazně nahoru, směrované do tvaru písmene V, jsou například listy druhů rodu *Butia*, zatímco výrazně dolů svěšené lístky má třeba *Hydriastele costata*. Liší se i vzdálenost lístků od sebe a vyskytují se různé nepravidelnosti v umístění lístků. To je typické pro rod *Dypsis*, kde mnohé druhy mají lístky seskupené vždy po několika, střídavě na pravé a levé straně listového větvena (např. *Dypsis concinna*).

Další různost je dána šíří jednotlivých lístků, ale také způsobem jejich zakončení. To může být do špičky (např. *Dypsis*, *Hyophorbe*, *Chamaedorea*), někdy i pichlavé (např. *Phoenix*), ale lístky mohou být zakončené také rovně, nebo dokonce vykrojeně a přitom někdy i mírně zkadeřeně (např. některé druhy rodů *Arenga*, *Ptychosperma*, *Wallichia*). Lístky jsou častěji ohnuty podél střední žilky směrem dolů ($\wedge$), tzv. reduplikátní, u některých rodů (např. *Phoenix*) jsou ohnuty nahoru ($\vee$), tzv. induplikátní. Unikátní, dvakrát zpeřené listy, které jsou navíc na svých okrajích také charakteristicky vykrojené, má rod *Caryota*.

Rekordy ve velikosti listů drží následující druhy. U africké rafie (*Raphia regalis*) mohou zpeřené listy dorůstat délky až 25 m a dlanité listy indického talipotu (*Corypha umbraculifera*) mohou mít průměr až 5 m.